

V tretji vitrini meseca smo želeli obeležiti 8. marec, mednarodni praznik žensk, zato smo se odločili predstaviti kompleksno in zanimivo temo položaja žensk v družbi starejše železne dobe. Pridatki v ženskih grobovih in upodobitve na spomenikih situlske umetnosti omogočajo vpogled v svet mater, gospodinj, svečenic in kneginj. Vendar arheologija kot veda dolgo časa ni razumela in raziskovala vidikov delovanja ženske v družbi. Prazgodovino in posebej halštatsko dobo so razumeli skozi prizmo moškega sveta, ki ga definirajo vojna, herojstvo in prestiž, svet žensk in mnogi aspekti povezani z njimi, pa so bili zanemarjeni. Povsem drugo podobo nam dajejo bogati pridatki v ženskih grobovih, ki lahko kažejo na pokopane svečene, kneginje ali gospodinje. Zanimive so tudi upodobitve na situlski umetnosti, ki ponazarjajo žensko vlogo v različnih vidikih družbenega ali zasebnega življenja. Vsi ti elementi nam odpirajo vlogo ženske v »patriarhalni« družbi starejše železne dobe.

Vprašanje položaja žensk v starejši železni dobi

Arheologija raziskuje socialni položaj ženske na več načinov. Na voljo je več vrst materialnih virov, ki so del poglobljene teoretske razprave. Osnovna raziskovalna premisa, s katero se srednjeevropska arheologija loteva raziskav starejše železne dobe, je osredotočenost na materialno kulturo in manj na družbeno interpretacijo. Družbena interpretacija je vezana predvsem na analize starejše železnodobne noše, ki izpostavlja predvsem razlike med regionalnimi kulturnimi skupinami ter izpostavlja notranjo družbeno diferenciacijo. Glavni razlog tega razvoja je vpliv t. i. Merhartove arheološke šole, ki se je osredotočala predvsem na interpretacijo, ki izhaja strogo iz materialne kulture in se izogiba pozitivističnim arheološkim interpretacijam. Družbena interpretacija po Merhartovi šoli je utemeljena predvsem na analizi grobnih celot in situlske umetnosti, ki ima izrazito pripovedno noto. Študije situlske umetnosti so tako postale pomemben del študij socialnega razvoja družb v starejši železni dobi. Drugod po Evropi (Francija, Anglija), pa tudi v ZDA so se razvili drugačni pogledi, med katerimi velja izpostaviti ameriški, izrazito antropološki pogled. Slovenska arheologija sledi svoji srednjeevropski dediščini, saj ponuja interpretacijo, osredotočeno na interno diferenciacijo žensk, ki priznava pomen ženske predvsem v kulturni družbeni sferi, vendar jo še vedno razume bolj kot pasiven in od moškega odvisen del družbe.

Ozadje ogledala s prizorom dogovora, spreveda in poroke, najdišče Modena-Castelvetro (Turk 2005, sl. 41; po Lucke, Frey 1962, T. 21)

Predmeti v ženskih grobovih

Na osnovi pogrebni običajev lahko sklepamo, da so ženske v halštatski dobi spadale v različne družbene razrede oz. družbeno piramido. Po zaslugi pridanih grobnih pridatkov, lahko sklepamo, katere pokojnice so spadale v določen družbeni razred. Glavno žensko vlogo je imela kneginja, zato so v njihove grobove pridajali temu primerno bogat nakit v obliki kompletov nanožnic, zapestnic in uhanov oz. lasnih obročkov ter fibule, zlat nakit, diademe, šatulje za nakit in ogrlice iz steklenih, jantarnih ali zlatih jagod.

Ženska iz nižjega družbenega razreda je imela revnejšo opravo s kompletom nakita brez nanožnic, vendar še vedno s pari zapestnic in uhanov, fibulami in ogrlicami s steklenimi in/ali jantarnimi jagodami. Oblačilo naj bi imela speto v pasu ali tik nad njim. Sledi žena bojevnika – pešaka iz neoboroženega sloja, ki je imela v grobu le še par uhanov, fibulo in ogrlice. Samo keramične uteži in vretenca so bili pridani v grob ženskam spodnjih dveh slojev. En kos nakita je večinoma označeval grobove mlajših žensk ali deklet, kar najverjetneje pomeni, da so le poročenim ženskam pridali v grob par zapestnic ali uhanov. Poseben status je pripadal materam in njihovim preminulim otrokom.

Ženske na situlski umetnosti

Situlska umetnost je umetniški stil upodobitev na kovinskih posodah, značilen za halštatsko obdobje na območju severne Italije in jugovzhodnih Alp. Prikazani so različni vidiki življenja, fantastičnega sveta in religioznih predstav, ki so združeni v kompleksen repertoar upodobitev. Na številnih prizorih situlske umetnosti so upodobljene ženske figure, ki so praviloma pokrite z ruto in oblečene v dolgo tuniko. Del noše so tudi uhani, pasovi ali nanožnice. Noša rut se velikokrat omenja v kulturah bližnjega vzhoda, kjer so povezane z ženskami določenega statusa.

Ženske so predstavljene na prizorih simpozijev, predenja, sprevedov ali spolnih odnosov. Na simpozijih strežejo pijačo sedečim veljakom. V tej vlogi se pojavljajo tudi moški in prikaz ženske noše glede na sočasne pridatke v ženskih grobovih kaže na predstavnice višjega sloja. Zato ne moremo le domnevati, da gre za služabnice, ampak lahko te prizore razumemo kot žensko v vlogi gostiteljice. Poznamo tudi primer situlske umetnosti, kjer več žensk nastopa v vlogi predilk. Oblečene v rute sedijo na prestolu. Predenje je bila ključna dejavnost žensk pred industrijsko dobo, z njim pa so se ukvarjale tudi ženske najvišjega stanu. O tem izvemo že v Iliadi in Odiseji, kjer se s predenjem ukvarjajo tako kraljice kot princeze.

Projekt Vitrina meseca 3

8. marec 2017

Oddelek za arheologijo,
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Knjižnica Oddelka za arheologijo

Avtorji razstave in zloženke: Eva Dornik, David Glavič, Iza Jamar Anderle, Ana Jurak, Gregor Kočar, Dejan Kožuh, Črt Lorber, Rok Ratej, Matic Zupan.

Oblikovanje zloženke: Milan Drobnak.
Oblikovanje replike zlatega diadema: Matic Zupan.
Vodji projekta: Danijela Udovič, Manca Vinazza.

http://arheologija.ff.uni-lj.si/knjiznica/vitrina_meseca

VIRI

- Arnold, B. 1995, 'Honorary males' or women of substance? Gender, power and status in Iron-age Europe. – *Journal of European Archaeology* 3/2, str. 153–168.
- Eibner, A. 2000–2001, Die Stellung der Frau in der Hallstattkultur anhand der bildlichen Zeugnisse. – *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 130–131, str. 107–136.
- Farron, S. 1979, The portrayal of women in the Iliad. – *Acta Classica* 22, str. 15–31.
- Frey, O. H. 1980, Situlenkunst. – V: Lessing, E. (ur.), *Hallstatt. Bilder aus der Frühzeit Europas*. – Dunaj, Jugend und Volk, str. 126–136.
- Gabrovec, S. 1984, Merhartova šola in njen pomen za slovensko arheologijo. *Skica za študijo*. – *Arheo* 4, str. 5–9.
- Gangemi, G. 2015, L'inquadramento cronologico e culturale del territorio. – V: Gangemi, G., Bassetti, M. in D. Voltolini (ur.), *Le Signore Dell'Alpago: La necropoli preromana di 'Pian de la Gnela' Pieve d'Alpago (Belluno)*, str. 25–28.
- Greif, T. 2003, *Koncept spolov v arheološki interpretaciji prazgodovinskih kultur v Sloveniji* (Neobjavljena doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta). – Ljubljana.
- Hellmuth, A. 2008, K rekonstrukciji razkošnega oblačila iz stiškega groba 27 v gomili 48. – V: Gabrovec, S. in B. Teržan (ur.), *Stična II/2. Gomile starejše železne dobe. Razprave*. – Katalogi in monografije 38 (2010). – Ljubljana, Narodni muzej Slovenije str. 61–68.
- Kossack, G. 1998, Pictures of Life, Mythical Pictorial Narrative and Pictures of Cultic Feasts: Remarks on Pictorial Scenes on the Throne-back from Verucchio. – V: Hänsel, B. in F. A. Harding (ur.), *Towards Translating the Past. Georg Kossack. Selected Studies in Archaeology*. – Rahden, Verlag Marie Leidorf, str. 129–144.
- Lucke, W. in H. Frey 1962, Die Situla in Providence (Rhode Island). *Ein Beitrag zur Situlenkunst des Osthallstattkreises*. – Römisch-Germanische Forschungen 26. – Berlin, W. de Gruyter & CO.
- Petru, P. 1973, Zahodnoilirski družba po upodobitvah na vaški in magdalensko-gorski situli. – *Arheološki vestnik* 24, str. 874–882.
- Rebay Salisburry, K. 2016, *The human body in early Iron age Central Europe: Burial practices and images of the Hallstatt world*. – London and New York, Routledge.
- Schumann, R. 2015, *Status und Prestige in der Hallstattkultur: Aspekte sozialer Distinktion in ältereisenzeitlichen Regionalgruppen zwischen Altmühl und Save*. – Münchner Archäologische Forschungen, Band 3.
- Tecco Hvala, S. 2012, *Magdalenska gora. Družbena struktura in grobni rituali železnodobne skupnosti / Magdalenska gora. Social structure and burial rites of the Iron Age community*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 26. – Ljubljana, Inštitut za arheologijo, Založba ZRC.
- Teržan, B. 1978, O halštatski noši na Križni gori. – *Arheološki vestnik* 29, str. 55–63.
- Teržan, B. 2001, Dolgoživ spomin. Prežitki halštatskega obredja v pustnih šegah na Slovenskem? – *Arheološki vestnik* 52, str. 207–219.
- Teržan, B. 2004, L'aristocrazia femminile nella prima età del Ferro. – V: Marzatico, F. in P. Gleirscher (ur.), *Guerrieri, principi ed eroi fra il Danubio e il Po dalla Preistoria all'Alto Medioevo*. – Trento, str. 221–229.
- Teržan, B. 2008, Stiške skice. – V: Gabrovec, S. in B. Teržan (ur.), *Stična II/2. Gomile starejše železne dobe. Razprave. / Grabhügel aus der älteren Eisenzeit. Studien*. – Katalogi in monografije 38 (2010). – Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, str. 189–327.
- Turk, P. 2005, *Podobe življenja in mita*. – Ljubljana, Narodni muzej Slovenije.
- Wells, P. S. 1981, *The Emergence of an Iron Age Economy. The Mecklenburg Grave Groups from Hallstatt and Stična*. – Mecklenburg Collection, Part III, American School of Prehistoric Research Bulletin No. 33. – Cambridge, Harvard University.

Univerza v Ljubljani
FILOZOFSKA
FAKULTETA

KNEGINJA, SVEČENICA Ali GOSPODARICA?

VITRINA
MESECA

Zanimivi so tudi prizori spolnih odnosov. Ženske so pri tem še vedno oblečene v ruto, medtem ko so moški večinoma goli. Občevanje lahko poteka na postelji ali pa na prestolu. V vsakem primeru gre za pripadnika družbene elite, katerih spolni odnos bi lahko razumeli kot nadaljevanje vladarskega rodu. Zato so ti prizori lahko tudi javni, del simpozijev ali na ogled določenim osebam. Za sabo lahko nosijo tudi simboliko »hieros gamos« - svete poroke dveh božanstev ali božanstva in svečenika oz. svečenice, ki bo privedla do rodovitnosti ter obilja. S tem bi lahko bili povezani tudi prizori poljedelskih dejavnosti, ki včasih spremljajo spolne odnose. Obred svete poroke izvira iz starega vzhoda in bi lahko v naše kraje prišel preko grških ali orientalskih vplivov.

Drugi vidik ponazarja spolni odnos, ki se odvija na prestolu. V primeru pasne sponse iz Brezja je v podrejenem položaju moška oseba, ki kleči pred na prestolu sedečo žensko in je z njo v spolnem odnosu. Šele s poroko bo lahko oblast preko ženske prešla na njega. Dedovanje po ženski liniji ni nobena izjema v antičnem svetu. Za ta vidik je izrednega pomena situla iz najdišča Pieve d'Alpego, ki razkriva zanimivo zgodbo. Na začetku friza, iz desne proti levi, poteka pogovor med moškim in žensko. Moški nato »napade« žensko, nato sledijo prizori spolnih odnosov v različnih pozicijah in na različnih lokacijah. Vse opazujejo zadržane ženske. Na koncu sledi prizor rojstva, ki ga ženska opravlja stoje. Možne so različne interpretacije, med katerimi je najbolj očitna zgodba, ki poteka od dogovarjanja poroke, konzumacije do rojstva dediča ali dedinje. Lahko pa gre le za komično obarvano zgodbo o prepovedani ljubezni dveh ljubimcev, ki jim nasprotujejo stare »ženice«. Vsekakor ponuja razburljiv vpogled v simbolni, mitološki ali domišljijski svet halštatske družbe.

Raziskovanje vloge žensk mora biti prav tako pomembno kot raziskovanje moških elementov družbenega ustroja. Bile so tiste, ki so otrokom predale znanje o svetu, njegovem delovanju in njihovem položaju v njem. Kot matere so imele ogromen vpliv na številne vidike družbenega življenja. Poleg tega pa so bile tudi svečenice, kneginje ali gospodarice.

Z vitrino smo želeli poudariti ta ključni element naše preteklosti, ki mu pogosto ni namenjeno dovolj pozornosti.

Naslovnica: Poskus rekonstrukcije oblačila in naglavnega pokrivala z bogatim okrasom iz groba 27 gomile 48 iz Stične (po Hellmuth 2008, sl. 5).